

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

© Çeviren, Okan TAŞDELEN, İnsan Hakları Hukukçusu, AİHM Eski B Hukukçusu, @O_TSDLN, 2019. Bu özet çeviriyi yayımlama izni, yalnızca HUDOC'a konulması için verilmiştir. Çevirmene atıfta bulunmak kaydıyla ticari olmayan amaçlarla alıntılanabilir.

© Translated by Okan TAŞDELEN, Human Rights Legal Expert, Former B Lawyer of the ECHR, @O_TSDLN, 2019. Permission to re-publish this summary translation has been granted for the sole purpose of its inclusion in HUDOC. It may be reproduced, without any commercial purpose, with a reference to the translator.

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

POLYAKH VE DİĞERLERİ/UKRAYNA KARARININ ÖZET ÇEVİRİSİ

(B. No. 58812/15 ve Diğer 4 Başvuru, 17/10/2019)

Davanın Özü: Bir Yolun Etkisiz Olduğunun Ortaya Çıkmasından İtibaren Başvuru Süresinin İşleyeceği. Anayasa Mahkemesi Önünde Geçen Sürenin Yargılamanın Uzunluğunda Dikkate Alınacağı. Kamudan Çıkarma İşlemlerinde Bireyselleştirme Yapılması Gerektiği.

I – OLAYLAR VE OLGULAR

1. Başvuranların Çalışma Geçmişleri ve Kamudan Çıkarılmaları

Birinci başvuran, savcı olarak görev yaptıktan sonra 2012-2014 arasında Ülke Başsavcılığında dokümantasyon biriminin başkan yardımcısı ve başkanı olarak çalışmıştır. İkinci başvuran, bölge vergi polisinin yönetici konumlarında görev almış, 2013-2014 yıllarında ise Gelir ve Vergiler Bakanlığı Genel Müdürlüğünün mali soruşturmalar bölümün başkanı ve sonra birinci başkan yardımcısı olarak çalışmıştır. Üçüncü başvuran, 2002'den 2014'e kadar savcı yardımcılığı görevinde bulunmuştur. Dördüncü başvuran, bir vergi dairesinin başkanı olarak 2006 ilâ 2015 yılları arasında görev yapmıştır. Beşinci başvuran ise 1990-1991 yıllarına Komünist Partinin ilçe teşkilatının ikinci sekreteriydi ve 2010'dan 2015'e kadar, ilçe idaresindeki tarım bölümünün başkan yardımcısıdır.

25 Şubat 2010 tarihinde göreve başlayan eski Cumhurbaşkanı Viktor Yanukovych'nin Şubat 2014'teki "EuroMaidan" gösterilerinin sonucunda görevden ayrılmasının ardından, yeni hükümet ve parlamento, farklı memur sınıflarının kamudan ihracını öngören ve 16 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe giren Hükümet Arındırma Yasası'nı (HAY) çıkartmıştır.

HAY'a göre şu kişiler kamudan ihraç edilecektir: (i) 25 Şubat 2010'dan 22 Şubat 2014'e kadar olan sürede en azından bir yıl boyunca kamu hizmetinde (bir yıl kuralı) ya da 1991'den önce Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Komünist Partisi'nde belirli görevlerde çalışan kişiler ile (ii) Yasa'nın gerektirdiği aklanma beyannamesini doldurmayan kişiler. Bu kişilerin, on yıl boyunca kamu hizmetinden ve diğer bazı işlerden yasaklanmaları; ayrıca isimlerinin Adalet Bakanlığınca tutulan ve kamuya açık çevrimiçi bir veritabanı olan Arındırma Kütüğü'nde yayımlanması öngörülmüştür.

İlk üç başvuran, 2010-2014 döneminde kamu hizmetinde çalışmış olmalarına istinaden HAY uyarınca Ekim 2014'te meslekten çıkarıldılar. Dördüncü başvuran, zamanında arınma beyannamesi doldurmadığı için 25 Mart 2014'te ihraç edilmiştir. Başvuran, hakkında yürütülen süreç esnasında raporluydu ve 10 ilâ 25 Mart 2014 tarihleri arasında hastanede kalmıştı. Başvuran, HAY kapsamına girmediğine ilişkin aklanma beyannamesinin 26 Mart 2014 tarihinde vermiştir. Beşinci başvuran, 1991'den önce Komünist Parti'nin ilçe seviyesinde ikinci sekreteri olduğuna dair beyanname vermiş ve bu nedenle kamudan çıkartılmıştır.

2. İdari Dava Süreci

Başvuranlar, göreve iadelerinin sağlanması için idari dava yoluna gitmişlerdir.

İlk üç başvuran hakkındaki davalarda, HAY'ın anayasalılığı meselesi derece mahkemesince Anayasa Mahkemesine götürülmüş ve Ekim ve Kasım 2014'te alınan kararlarla anayasal inceleme tamamlanana kadar yargılamalar durdurulmuştur.

Birinci başvuran, çeşitli defalar sürecin durumunu sormuş ve kendisine, incelemenin devam ettiği bilgisi verilmiştir. Üçüncü başvuran, 15 Aralık 2015 tarihinde, Anayasa Mahkemesi incelemesindeki gecikme dolayısıyla yargılamaya devam edilmesini talep etmiştir. İlgili idare mahkemesi, 24 Aralık 2015 tarihinde, Anayasa Mahkemesi önündeki sürecin devam etmekte olması ve yargılamanın durdurulması nedenlerinin ortadan kalmadığı gerekçesiyle talebi reddetmiştir.

Dördüncü başvuranın açtığı dava, idare mahkemesince reddedilmiştir. Mahkeme, başvuranın aklanma beyannamesi vermekle yükümlü olduğunu, raporlu olmasına rağmen, bu dönemde bahse konu yükümlülüğü hakkında bilgilendirildiğini ve HAY'da raporluyken ihraç işlemi yapılmasına yönelik bir kısıtlama bulunmadığını belirtmiştir. Başvuranın anayasaya aykırılık iddiası bakımından ise Anayasa Mahkemesi tarafından HAY'ın anayasa aykırı olduğuna dair

herhangi bir karar verilmediği ifade edilmiştir. Başvuranın kullandığı yasa yolları, en son 24 Ocak 2018 tarihindeki ret kararıyla sonuçlanmıştır.

Beşinci başvuranın açtığı dava da reddedilmiş ve 30 Mayıs 2018 tarihinde kesinleşmiştir. Mahkemeler, diğer hususların yansıra HAY'ı anayasaya aykırı bulan bir kararın verilmemiş olmasına dayanmışlardır.

3. Anayasa Mahkemesi Önündeki Süreç

17 Kasım 2014 tarihinde Ukrayna Yüksek Mahkemesi ve 20 Ocak 2015 tarihinde 45 milletvekili, HAY'ın bazı hükümlerinin anayasaya uygunluğunun denetlenmesi için Anayasa Mahkemesine başvurmuştur. Yüksek Mahkeme ve milletvekilleri, Anayasa Mahkemesi Kanunu'nun 57⁴ maddesi gereğince başvurularının ivedilikle ele alınmasını ve bir ay içinde incelenmesini talep etmişlerdir. Yüksek Mahkeme, 16 Mart 2015 tarihinde başka bir başvuruda daha bulunmuştur. Anayasa Mahkemesi, 01 Nisan 2015 tarihinde bu başvuruların birleştirilmesine karar vermiştir.

Yüksek Mahkeme, 25 Aralık 2015 tarihinde üçüncü anayasallık başvurusunu yapmıştır. Anayasa Mahkemesi, 10 Şubat 2016 tarihinde başvurunun incelemesine başlamış; 06 Temmuz 2016 tarihinde tüm başvuruları tek bir dosyada birleştirmiştir.

Anayasa Mahkemesi, 06 Nisan 2016 ilâ 14 Mayıs 2019 tarihleri arasında başvuruları görüşmüştür. AİHM'in davayı inceleme zamanında mevcut bilgilere göre, Anayasa Mahkemesi halen HAY'ın anayasallığı meselesini değerlendirmektedir.

II – AİHM'E BAŞVURU VE İDDİALAR

21 Kasım 2015 ilâ 03 Ekim 2018 arasındaki farklı tarihlerde AİHM'a başvuru yapılmıştır.

İlk üç başvuran, yerel mahkemelerin, kamudan ihraç edilmelerine ilişkin taleplerini incelemedeki devam edegelen aksaklıklarının makul sürede yargılanma haklarını ihlal ettiğini ileri sürmüştür.

Tüm başvuranlar, HAY uyarınca haklarında uygulanan tedbirlerin özel hayata saygı haklarını ihlal ettiğinden şikâyet etmişlerdir.

III – HUKUKİ DEĞERLENDİRME

A. BİR BÜTÜN OLARAK İLK ÜÇ BAŞVURUNUN KABUL EDİLEBİLİRLİĞİNE YÖNELİK HÜKÜMETİN İTİRAZLARI

Moldova Hükümeti, başvuruların mevcut iç hukuk yollarını tüketmediklerini; AİHM'in etkili bir yolun bulunmadığına karar vermesi halinde ise başvurularını altı aylık süreden sonra yaptıklarını terditli olarak iddia etmiştir (§ 116).

AİHM ilk sırada, Adalet Bakanlığının gerekli bağımsızlık ölçütlerini sağlayamaması nedeniyle (bkz., içeriğinde daha fazla atıflarla birlikte, *De Souza Ribero/Fransa* [BD], B. No. 22689/07, § 79, AİHM 2012); Aklanma Kütüğü'ne isimlerin girilmesi bakımından Bakanlığa yapılacak bir itirazın etkili bir iç hukuk yolu teşkil edemeyeceğini kaydetmiştir (§ 135).

Hükümetin geri kalan başvuru yollarının tüketilmediği itirazları iki başlıkta toplanmaktadır. Birincisi, idare mahkemelerine başvurunun tek başına veya Anayasa Mahkemesi süreciyle birlikte kamudan ihraçlara dair etkili yol oluşturduğudur. İkinci olarak, yargılamadaki gecikmelerden başvuranların kendileri sorumludur. Çünkü başvuruların hiçbirisi davasının durdurulmasına itiraz etmemiştir, davaların durdurulması sürecini birinci ve üçüncü başvuruların kendileri başlatmıştır ve başvurular, yargılamalara yeniden başlanması talebinde bulunmamıştır (§ 136).

Mahkeme, bilhassa ikinci kısmı olmak üzere Hükümetin itirazlarının, başvuranların makul sürede yargılama yapılmadığı şikâyetlerinin esasıyla yakından ilişkili olduğu görüşündedir. Başvuru yollarının tüketilmediği itirazının, belirli bir şikâyete ilişkin değil de, bu başvuruların tamamına yönelik olarak dile getirmesi nedeniyle; bunun, altı ay itirazıyla yakın ilişkili biçimde kabul edilebilirlik aşamasında incelenmesi daha uygun olacaktır (§ 137).

AİHM bu çerçevede, tek bir yasa yolu etkili başvuru yolu gereklerini karşılamasa dahi; iç hukukun sağladığı yasa yolları kümesinin bunu sağlayabileceğini hatırlatmıştır (§ 138; *De Souza Ribero/Fransa* [BD], yukarıda anılan, § 79). Mevcut davanın koşullarında, idare mahkemelerinde dava açılmasının, bu mahkemeler tarafından Anayasa Mahkemesi önüne taşınan süreçle birlikte ele alındığında, etkili bir başvuru yolu oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır (§§ 140 ve 141).

Başvuru süresi, iç hukuk yollarının tüketildiği andan itibaren işlemeye başlayacağından; Hükümetin altı ay itirazı bu bakımından reddedilmiştir (§ 143; bkz. *Edwards/Birleşik Krallık* (k.k.), B. No. 46477/99, 07 Haziran 2001).

Ancak, idare mahkemelerine dava açılmasının etkili görülmesinin, kamudan ihraçlara dair şikâyetlerin vaktinden erken yapıldığı sonucunu doğurup doğurmadığına karar verilmesi gerekmektedir (§ 144; bkz. *Ahmet Tunç ve Diğerleri/Türkiye* (k.k.), B. No. 4133/16 ve 31542/16, 29 Ocak 2019, § 109).

AİHM içtihatları uyarınca etkili bir yoldan beklenen, aşırı bir gecikme olmaksızın işlev görmesidir (bkz. *McFarlane/İrlanda* [BD], B. No. 31333/06, 10 Eylül 2010, § 108; *Story ve Diğerleri/Malta*, B. No. 56854/13 ve diğer 2 başvuru, 29 Ekim 2015, § 80). Başvuranların etkili bir yolu kullanmaları fakat bu yolu etkisiz kılan durumlardan sonradan haberdar olmaları halinde ise altı aylık süre, başvuranların bu durumlardan haberdar oldukları veya olmaları gereken tarihten itibaren işlemeye başlayacaktır (§ 145; bkz. *Mocanu ve Diğerleri/Romanya* [BD], B. No. 10865/09 ve diğer 2 başvuru, § 260, AİHM 2014 (alıntılar)). Dolayısıyla, ilk üç başvuranın yargılamalarının gereksiz biçimde gecikip gecikmediği sorusu cevaplandırılmalıdır. Bununla birlikte, bu sorunun başvuranın adil yargılanma hakkı şikâyetleriyle yakından ilişkili olduğu tespit edildiğinden; esasla birlikte incelenmesine karar verilmiştir. Bununla bağlantılı diğer bir soru, aşağıda inceleneceği gibi, başvuranların herhangi bir aşamada, altı ayın işlemeye başlamasına yol açacak biçimde bahsedilen yolun etkisiz olduğunu anlayıp anlamadıkları ya da anlamaları gerektiğidir (§ 146).

B. İLK ÜÇ BAŞVURAN BAKIMINDAN AİHS'İN 6. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI

1. Kabul Edilebilirlik

Moldova Hükümeti, AİHS'in 6. maddesinin hukuki kısmının uygulanabilir olduğuna karşı çıkmamıştır. Gerçekten de görevlerinden ihraç edilmelerine karşı başvuranların yargı yoluna gidebilmesine ulusal hukukun engel olmaması, 6. maddenin hukuki kısmının uygulanabilir olduğu sonucuna ulaşmak için yeterlidir (§ 151; bkz. *Vilho Eskelinen ve Diğerleri/Finlandiya* [BD], B. No. 63235/00, § 62, AİHM 2007-II; *Ivanovski/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti*, B. No. 29908/11, 21 Ocak 2016, § 120; *Baka/Macaristan* [BD], B. No. 20261/12, §§ 116-18, AİHM 2016).

İkinci ve üçüncü başvuranın cezai kısmının da uygulanabilir olduğu iddiasına gelince; arındırmaya ilişkin davaların çoğu, 6. maddenin medeni yönü altında incelenmişti (bkz. *Rainys ve Gasparavičius/Litvanya* (k.k.), B. No. 70665/01 ve 74345/01, AİHM 2004; *Ivanovski/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti*, yukarıda anılan, §§ 120 ve 121; *Anchev/Bulgaristan* (k.k.), B. No. 38334/08 ve 68242/16, 05 Aralık 2017, §§ 129 ve 130).

Matyjek/Polonya (B. No. 38184/03, 24 Nisan 2007, §§ 49-58) davasında ise Polonya yasaları uyarınca yapılan arındırma işlemlerine 6. maddenin cezai yönünün de uygulanacağına karar vermiştir (§ 153).

AIHM, *Matyiek* davasında Polonya arındırma yargılamalarının cezai yön taşıdığına hükmederken; yargılamalara Polonya Ceza Usul Kanunu'nun uygulanabilir olduğuna, başvuranın arındırma işlemine tabi tutulmasına yol açan yalan beyanda bulunma eyleminin yalancı tanıklık suçuna yakın bir niteliğe sahip bulunmasına ve on yıl süreyle bir takım kamu görevlerinden yasaklanma cezasının ağırlığına dayanmıştı (§ 155).

Mevcut başvuruda, başvuranların haklarında HAY tedbirlerinin uygulanmasına yol açan davranışları ulusal hukukta cezai olarak nitelendirilmemiştir ve cezai herhangi bir eylemle benzerlikleri yoktur (§ 156). Müeyyidenin niteliği ve ağırlığı bakımından, *Sidabras ve Džiautas/Litvanya* ((k.k.), B. No. 55480/00 ve 59330/00, 01 Temmuz 2003) kararında, başvuranlarınkinden daha ağır biçimde özel sektörde de belirli işleri yapmaktan on yıl süreyle yasaklama tedbirinin ağırlığı, yargılamaları cezai kısma sokmak için yeterli görülmemiştir (§ 157). AIHM, arındırma tedbirinin ilgili görevlileri cezalandırmak için değil; devlet kurumlarına yönelik güveni yeniden tesis etmek amacıyla uygulandığı yönündeki Yüksek Mahkemenin değerlendirmesini de dikkate almıştır (§ 158).

AIHM sonuç olarak, başvuruçulara uygulanan tedbirlerin niteliğinin ve ağırlığının, onlara Sözleşme anlamında cezai bir yön verecek derecede olmadığını ve 6. maddenin cezai kısmının uygulanamayacağına hükmetmiştir (§ 159). Yargılamalar bu itibarla, yalnızca 6. maddenin medeni yönü altında incelenecektir (§ 160).

2. Esas

Bir yargılama süresinin makul olup olmadığı, bir davanın koşullarının ışığında ve Mahkeme içtihatlarında ortaya konan ilkeler ve bilhassa davanın karmaşıklığı, başvuran ile ilgili makamların tutumları ve uyuşmazlıkta başvuran için neyin söz konusu olduğu gözetilerek değerlendirilmektedir (§ 171; bkz. *Lupeni Yunan Katolik Cemaati ve Diğerleri/Romanya* [BD], B. No. 76943/11, 29 Kasım 2016, § 143).

İlk üç başvuranın davası, HAY'ın anayasallığı bakımından Anayasa Mahkemesi önündeki yargılamayı da kapsamak üzere, bir yargı düzeyinde dört buçuk yıldan fazla bir süre devam etmiştir (§ 173). Bu süre kesinlikle kısa değildir ve AIHS'in 6. maddesine uygunluk sorununa yol açabilecektir (§ 174).

Mahkeme, başvuranların davalarına konu hukuki meselelerin, anayasal ve Sözleşme hukuku anlamında yeni ve zor hususları kapsadığı ve derece mahkemelerin yargılamaya devam edebilmeleri için Anayasa Mahkemesinin bu sorunları çözmesi gerektiğiyle hem fikirdir (§ 175).

AİHM, Hükümetin, yargılamaların durmasının ikinci ve üçüncü başvuranların kendilerinin istemiş olduğunu, başvuranların davalarının durdurulmasına itiraz etmediklerini ve birinci ve ikinci başvuranın yargılamanın tekrar başlamasını tekrar talep etmediklerini dile getirdiğini kaydetmektedir (§ 176).

Bununla birlikte, başvuranların davalarının çözümünün Anayasa Mahkemesinin kararına bağlı olduğu meselesi ulusal mahkemeler tarafından değerlendirilmiş ve bu tutumları, Yüksek Mahkemenin başvurusuyla teyit edilmişti (§ 178). Böyle bir durumda, başvuranlardan ne olursa olsun davalarına devam edilmesini istemelerini beklemek makul olmayacaktır (§ 179). Ayrıca bu tutum, başvuranların HAY'ın Anayasa'ya aykırı olduğu iddiasıyla da tutarlıdır (§ 180).

Başvuranlar öte yandan, HAY'la ilgili Anayasa Mahkemesi kararı beklenmeden davalarının sonuçlandırılmasını isteyerek, yani HAY hükümlerinin uygulanabilir olduğunu kabul ederek, kendi durumlarına zarar verebilirlerdi (§ 181).

Son olarak, Anayasa Mahkemesi inceleme süresinin katı zaman sınırlarına tabi tutulması ve Yüksek Mahkemenin anayasallık meselesinin ivedilikle incelenmesini talep etmesi nedeniyle; başvuranların, bu sürelerin aşılabileceğini tahmin etmeleri beklenemez. Nitekim bu sürelerle uyulmaması üzerine davasının yeniden görülmesini isteyen birinci başvuran tarafından atıfta bulunulan birçok kararda, ulusal mahkemelerin benzer talepleri reddettikleri görülmektedir (§ 182).

Mahkeme, başvuranların bu koşullar altında, yargılamaların durdurulmasına itiraz etmedikleri ya da davaların görülmesine talep etmediklerinden dolayı suçlanamayacağına karar vermiştir (§ 185).

Ulusal makamların tutumuyla ilgili olarak, yerel mahkemelerin bir hükmün anayasallığı hususunda başvurmaları halinde olduğu gibi, Anayasa Mahkemesi nezdindeki yargılamanın normal yargılamayla bütünleştiği durumlarda; bu süreç az veya çok AİHS'in 6. maddesi gereklerinin karşılanmasını alakadar edebilmektedir (§ 186; bkz. *Roshka/Rusya* (k.k.), B. No. 63343/00, 06 Kasım 2003). Somut başvuruda da olan budur ve yargılamaların uzunluğu

değerlendirilirken, sürenin büyük kısmının geçtiği Anayasa Mahkemesi süreci dikkate alınmalıdır (§ 187).

AİHM, Anayasa Mahkemesi önündeki yargılama süreci ele alınırken, bu mahkemenin görevinin hususiyetinin gözetilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Anayasanın koruyuculuğu vazifesi, kimi durumlarda sade bir tarih sırasının haricindeki davanın niteliği ve siyasi ve sosyal bakımından önemi gibi diğer mülahazaları göz önünde bulundurulmasını gerekli kılmaktadır (bkz. *Süssmann/Almanya*, B. No. 20024/92, 16 Eylül 1996, § 56). Belirtilen hususiyet, Anayasa Mahkemesine yapılan başvurunun etkinliği ve oradaki yargılama süresi değerlendirilirken de dikkate alınmalıdır. Örneğin, üç yılı aşan bir inceleme süresinin anayasal başvuruyu etkisiz kılmayacağı kararlaştırılmıştır (§ 188; bkz. *Elçi/Türkiye* (k.k.), no. 63129/15, 29 Ocak 2019, § 55).

AİHM yine de Anayasa Mahkemesinin rolünün ve konumunun hususiyetinin, oradaki yargılamadaki gecikmeyi yeterince açıklayamayacağı kanaatindedir (§ 189). Öncelikle, Anayasa Mahkemesinin asli önemdeki daha acil davaları karara bağlaması gerektiği (bkz. *Süssmann/Almanya*, yukarıda anılan, § 60) ya da dosyayı incelerken esaslı sorunlarla karşılaştığı (bkz., 5/4 maddesindeki hızlılık bağlamında, *Mehmet Hasan Altan/Türkiye*, B. No. 13237/17, 20 Mart 2018, § 156) ileri sürülmemiştir (§ 190). Ayrıca, 06 Temmuz 2017 tarihinden sonra müzakerelerin haricinde yargılamada bir gelişmenin olduğuna dair herhangi bir bilgi yoktur (§ 191). Belirleyici olmamakla birlikte, Anayasa Mahkemesi için öngörülen zaman sınırlarının oldukça aşılmış bulunması da konuyla ilişkili bir etkidir (§ 192).

AİHM süre uzunluğu hususunda, geçim kaynağını kaybedecek olan kişi açısından taşıdığı önem karşısında, iş uyuşmazlıklarının doğası geri ivedi bir kararı icap ettirdiğini belirtmiştir (§ 193; bkz. *Frydlender/Fransa* [BD], B. No. 30979/96, § 45, AİHM 2000-VII).

Mahkeme yukarıda anılan nedenlerle, somut başvurunun koşullarında yargılama sürelerinin makul olmadığını değerlendirmiş (§ 194) ve Hükümetin başvuru yollarının tüketilmediği itirazını reddetmiştir (§ 195). Dolayısıyla da ilk üç başvuranın makul sürede yargılanma haklarının ihlal edildiğine karar verilmiştir (§ 196).

C. AİHS'İN 8. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI

1. Kabul Edilebilirlik

Başvuranların özel hayatlarına yönelik bir müdahale varlığı konusunda taraflar arasında bir uyuşmazlık yoktur (§ 203). Birçok kararda, saygınlıklarını veya mesleki gelişimlerini etkilemeleri dolayısıyla aklanma tedbirlerinin özel hayata saygı hakkıyla çatıştığı sonucuna

ulaşılmıştır (§ 204; bkz. *Turek/Slovakya*, B. No. 57986/00, § 110, AİHM 2006-II (alıntılar); *Naidin/Romanya*, B. No. 38162/07, 21 Ekim 2014, §§ 29-36; *Sõro/Estonya*, B. No. 22588/08, 03 Eylül 2015, § 56; *Ivanovski/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti*, yukarıda anılan, §§ 176 ve 177; *Karajanov/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti*, B. No. 2229/15, 06 Nisan 2017, §§ 70 ve 71; *Anchev/Bulgaristan* (k.k.), yukarıda anılan, § 92).

Özel hayatın meslekten çıkarılma, alt bir göreve çekilme, bir mesleğe kabul edilmeme veya benzer diğer bir olumsuz tedbirden etkilenebilecek bazı karakteristik yönleri bulunmaktadır. Bu yönler, (i) başvuranın “yakın çevresini”, (ii) başkalarıyla ilişki kurma ve geliştirme imkânını ve (iii) sosyal ve mesleki saygınlığını içermektedir. Böyle bir uyuşmazlıkta, özel hayat meselesi iki şekilde ortaya çıkabilir: Ya karşı çıkılan tedbirin altında yatan nedenlerden dolayı (bu durumlarda, gerekçe temelli yaklaşım kullanılmaktadır) ya da özel hayat üzerindeki sonuçlarından dolayı (bu durumlarda ise sonuç temelli yaklaşım kullanılmaktadır) (§ 205; bkz. *Denisov/Ukrayna* [BD], B. No. 76639/11, 25 Eylül 2018, § 115).

Sonuç temelli yaklaşım söz konusuysa, yukarıda bahsedilen yönlerin tümüne ilişkin ağırlık eşiği hayati bir önem kazanmaktadır. Yol açılan sonuçların çok ciddi olduğuna ve özel hayatlarını çok önemli bir derecede etkilediğine dair başvurular tarafından kanıtlar sunulduğu takdirde, 8. madde olaya uygulanacaktır (§ 206).

Sonuç temelli yaklaşım ilgili olduğu kadarıyla HAY, somut olayda başvuruları üç biçimde etkilemiştir: (i) kamu hizmetinden ihraç edildiler, (ii) kamu hizmetinde bir görev almaktan on yıl süreyle yasaklandılar ve (iii) isimleri kamunun erişimine açık Arındırma Kütüğü’ne girildi (§ 208).

AİHM, bu tedbirlerin birleşiminin başvuruların diğer kişilerle ilişki kurma ve geliştirme yetenekleri ve sosyal ve mesleki saygınlıkları üzerinde çok ciddi sonuçlara yol açtığını, onları çok önemli derecede etkilediğini kabul etmiştir. Yalnızca açığa alınmamışlar, alt göreve çekilmemişler veya gönderilmemişler; kamu hizmetinden tümüyle çıkartılmışlar ve dışlanmışlar, gelirlerini derhal kaybetmişlerdir (ikinci anılan bağlamda aksi yönde bkz. *J.B. ve Diğerleri/Macaristan* (k.k.), B. No. 45434/12 ve diğer 2 başvuru, 27 Kasım 2018, §§ 132 ve 133). Memur olarak birçok yıldır çalıştıkları kamu hizmetinde istihdam edilmekten men edilmişlerdir (§ 209).

Başvuranların HAY tedbirlerine tabi tutuldukları, davalarının görülmesinin öncesinde bile kamuoyunun bilgisine açılmıştır¹. HAY, bireysel sorumluluğun ortaya konulmasını gerektirmemekle birlikte; beyan edilen amacı, kamu hizmetinin yetki gaspıyla, ulusal güvenliğin ve savunmanın zayıflatılmasıyla ve insan hakları ihlalleriyle ilişkili kişilerden arındırılmasıdır. Bu şartlar altında, başvurular tarafından iddia edildiği gibi, HAY tedbirlerine tabi tutulmanın sosyal ve mesleki damgalamayla ilişkilendirilmesi oldukça olasıdır. Yasa'nın fiiliyatta bu tür etkilere yol açmadığı ileri sürülmemiştir (§ 210).

Yukarıdaki hususları dikkate alan Mahkeme, 8. maddenin uygulanabilir olduğuna hükmetmiştir (§ 211).

İlk üç başvuranın ya iç hukuk yollarını tüketmediği ya da altı ay kuralına uymadıkları itirazı bakımından, Anayasa Mahkemesi süreciyle birlikte değerlendirdiğinde idare mahkemelerinde dava açılmasının etkili bir yol sunduğu fakat uygulamada, bu yolların başvuranların özel hayat şikâyetlerine ilişkin olarak etkili bir çözüm sunmayacağına ortaya çıktığı hatırlatılmıştır (§§ 213 ve 214).

Bununla birlikte, başvuranların her an bir kararın verilebileceğine inanmasına yol açabilecek şekilde; Anayasa Mahkemesi bahse konu dönemde hareketsiz kalmamış ve önündeki davaya düzenli aralıklarla gözden geçirmiştir. AİHM tek yargıç formatında aldığı kararlarda da yargılamaların anayasal inceleme dolayısıyla nispeten kısa sürelerdir durdurulduğu birçok başvuruyu vaktinden erken yapıldıkları gerekçesiyle reddetmişti (§ 215).

Bu itibarla AİHM, mevcut kararının verilmesinin öncesindeki herhangi bir dönemde altı ayın işlemlerini tetikler şekilde, belirtilen yolların etkisiz olduğunu başvuranların anladıklarının ya da anlamaları gerektiğinin somut olayın şartlarında söylenemeyeceği sonucuna ulaşmıştır (§ 216; bkz. *Mocanu ve Diğerleri/Romanya* [BD], yukarıda anılan, § 260).

2. Esas

Mahkeme, önceki kararlarında baskıcı Komünist yönetimden demokrasiye geçiş sonrasında güvenlik organlarının gizli işbirlikçileri başta olmak üzere önceki baskıcı rejimle ilişkili

¹ Venedik Komisyonu tarafından 101. Genel Kurulunda (12-13 Aralık 2014) HAY'a ilişkin kabul edilen Ara Görüş'te, arındırma tedbirleri uygulanan kişilere hakkındaki bilgilerin herkesin erişime açık olarak internette yayımlandığı (par. 98); Venedik Komisyonunun daha önceden de belirttiği üzere, mahkeme kararı olmaksızın böyle bir şeyin yapılmasının Sözleşme'nin 8. maddesi bakımından sorunlu olduğu, böylesine bir ilanın bireyin saygınlığı üzerindeki olumsuz etkisinin sonradan yapılacak bir tashihle hemen hemen hiç giderilemeyeceği ve ilgili bireyin bu olumsuz etkilere karşı kendini savunmak için hiçbir imkânının bulunmadığı, bu tür olumsuz etkilerin kişilerin işbirliği yaptıklarının nihayetinde tespit edilmesinin öncesinde değil, sonrasında demokratik bir toplumda orantılı bir tedbir olarak görülebileceği, yayımlamanın bu nedenle, ancak mahkeme kararından sonra yapılması gerektiği (par. 99); Arındırma Yasası'nın yayımlamanın nihai mahkeme kararından sonra gerçekleşmesini temin etmekte başarısız olduğu ve ilgili hükümlerin dolayısıyla düzeltilmesi gerektiği (par. 100) ifade edilmiştir (§ 107).

bireylerin arındırılmasını incelediğinin (§ 262); ancak HAY'ın, baskıcı Komünist yönetim dönemi ve eski Cumhurbaşkanı Yanukovych'nin iktidarda olduğu dönem olmak üzere iki ayrı zaman dilimini ele aldığıının altını çizmiştir (§ 263). Bundan hareketle, Komünizm sonrası arındırmaya dair geliştirilen ilkeler mevcut davaya uygulanabilirse de; ilk dört başvurayı ilgilendirdiği kadarıyla, durumlarının hususiyetlerinin dikkate alınması gerekmektedir (§ 264).

AİHS'in 8. maddesinin uygulanabilirliğine yönelik 208 ilâ 211. paragraflarda ortaya konan değerlendirmeler doğrultusunda, başvuranların özel hayatlarına bir müdahalenin gerçekleştiği kabul edilmiştir (§ 265). Böyle bir müdahalenin 8. maddeyle bağdaşması için kanuna uygun bulunması, maddenin ikinci paragrafında belirtilen amaçlardan bir veya birkaçına ulaşmak bakımından demokratik bir toplumda gerekli olması şarttır (§ 266).

Bu tedbirler, yayımlanması itibarıyla erişilebilir olan HAY'da düzenlenmişti ve sonuçları açısından başvurular için öngörülebilirdi (§ 267; karşılaştırma için bkz. *Anchev/Bulgaristan* (k.k.), yukarıda anılan, § 96). Başvuranların memuriyete girdiklerinde böyle bir yasanın kabul edileceğini öngörememeleri, müdahalenin Sözleşme anlamındaki hukukiliğini şüpheye düşürmemektedir. Geçmişe yürümeme, AİHS'in 7/1 maddesinde cezai suçlarla ilgili olarak yasaklanmakla birlikte (bkz. *Anchev/Bulgaristan* (k.k.), yukarıda anılan, § 97); HAY tedbirleri bu nitelikte değildir (§ 268).

Mahkeme, diğer Orta ve Doğu Avrupa devletlerindeki komünizm sonrası arındırmalara ilişkin davalarda, arındırma tedbirlerin ulusal güvenliğin ve diğer kişilerin hak ve hürriyetlerini korumak gibi meşru amaçlar güttüğüne karar vermişti (§ 270; bkz., tümü yukarıda anılan, *Sidabras ve Džiautas/Litvanya* (k.k.), § 55; *Naidin/Romanya*, § 51; *Anchev/Bulgaristan* (k.k.), § 100).

Venedik Komisyonu, HAY'ın (i) geçmiş davranışlarından dolayı yeni kurulan demokratik rejime tehdit oluşturabilecek bireylerden toplumu korumak ve (ii) kamu yönetiminin, geniş kapsamlı yolsuzluğa karışmış kişilerden arındırılması şeklinde iki meşru amaç güttüğünü ifade etmiştir (§ 271; bkz. Venedik Komisyonu'nun Ara Görüşü, par. 23 ve 24).

Mahkeme bununla birlikte, Venedik Komisyonundan farklı olarak kendi rolünün, başvuranlara uygulanan tedbirlerin soyut olarak ele alınmalarından ziyade; onların özel şartlarında meşru bir amaç güdüp gütmediklerini ve demokratik bir toplumda gerekip gerekmediklerini tespit etmek olduğunu belirtmiştir (§ 273; bkz., Avrupa İşkencenin ve

İnsanlık dışı veya Onur kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi bağlamında, *Muršić/Hırvatistan* [BD], B. No. 7334/13, 20 Ekim 2016, §§ 111 ve 112).

Bilhassa ilk dört başvurayı ilgilendirdiği kadarıyla, HAY tedbirlerinin çok daha geniş kapsamlı olması ve diğer Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin arındırma programlarını tatbik ettikleri zamanda geçerli olandan farklı bir bağlamda başvurulara uygulanmaları dolayısıyla; Komünizm sonrası arındırma davalarındaki tespitlerin mevcut davayla sınırlı bir ilişkisi bulunmaktadır (§ 274).

Gerçekten, yukarıdaki davalarda baskıcı rejimlerin gizli servislerinin (iddia edilen) işbirlikçileri söz konusuydu; oysaki bu başvurular, ilke olarak demokratik anayasal temellere dayalı bir devletin kurumlarında çalışmışlardı. İhraçları ayrıca, yerine getirdikleri belirli herhangi bir görevi veya Yanukovych dönemindeki demokrasi dışı eğilim ve gelişmelerle herhangi bir bağlarını hiç dikkate almaksızın, görüldüğü kadarıyla eski cumhurbaşkanı yönetimdeyken kamuda istihdam edilen kişilerin toplu sorumluluğu esasına dayandırılmıştı. Bu itibarla, HAY tedbirlerine tabi tutulan geniş yelpazedeki kişilerin demokrasinin işleyişine yönelttiği iddia edilen tehdit, baskıcı güvenlik hizmetlerinin işbirlikçilerinin durumunda yöneltilebilir bir tutulamaz (§ 275).

Arındırmanın cezalandırma, intikam veya öç alma amacıyla kullanılamayacağı AİHM içtihatlarındaki (bkz. *Adamsons/Letonya*, B. No. 3669/03, 24 Haziran 2008, § 116) ve arındırmaya ilişkin diğer Avrupa Konseyi belgelerindeki (bkz. Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisinin (AKPM) Eski Baskıcı Komünist Rejimlerin Mirasının Kaldırılması Hakkındaki Kararı, §§ 4 ve 12; Arındırma Yasalarının ve Benzer İdari Tedbirlerin Hukukun Üstünlüğüne Dayanan Bir Devletin Gereklerine Uygunluğunu Sağlama AKPM Rehber İlkeleri, c maddesi) yerleşik bir ilkedir. Aynısı HAY tedbirleri bakımından da geçerlidir (§ 276; bkz. Venedik Komisyonunun 103. Genel Kurulunda (19-20 Haziran 2015) HAY'a ilişkin kabul ettiği Nihai Görüş, § 25).

Yüksek Mahkemeye ve Moldova Hükümetinin beyanlarına göre HAY'ın hedefi, kamu kurumlarına olan güvenin yeninden tesisi ve demokratik yönetimin korunmasıdır. Ancak bu amaçlara muhtemelen, bireysel bir değerlendirmeyi takiben, mümkün olduğu takdirde, başvuruların karar alıcı konumlarından alınarak daha az hassas görevlere gönderilmeleri gibi daha az müdahaleci tedbirlerle ulaşılabilirdi. HAY'ın amacına ilişkin kullanılan hararetli ifadelerle birleştiğinde başvurulara uygulanan tedbirlerin geniş kapsamlı niteliği, bu

tedbirlerin bazılarının, en azından kısmen önceki hükümetlerle ilişkili olanlara yönelik kindarlıkla güdüldüğü olasılığını dile getirmektedir (§ 277).

Eğer yapılan buysa; HAY tedbirlerinin, demokratik yönetimi koruma amacının çok dışında biçimde, kamu hizmetinin siyasallaşması yoluyla tam da bu yönetime zarar verici olarak görülebilir (§ 278).

Mahkeme, başvuranların HAY tedbirlerine tabi tutulduğunun ve bu bilginin derhal yayımlandığının gözden kaçırılmaması gerektiğine de dikkat çekmiştir. Nitekim *Karajanov* kararında, (i) başvuranların o anda ne kamu hizmetinde bulunmaları ne de böyle bir göreve aday olmaları ve (ii) karara yapılan itirazlar mahkemelerce sonuçlandırılmadan bunun yapılması nedeniyle; başvuranların önceki dönemlerde devletin güvenlik güçlerinin işbirlikçileri olduğu yönündeki Kuzey Makedonya Arındırma Komisyonunun kararının yayımlanmasının AİHS'in 8. maddesi anlamında hiçbir meşru amaç gütmeyeceğine karar verilmişti (§ 279; bkz. anılan karar, §§ 75-77).

Belirtilen husus, başvuranların durumunda da gerçekleşmiştir ve Venedik Komisyonu, bu noktanın AİHS'e uygunluğuna dair ciddi şüphelerini ifade etmiştir (§ 280). Komisyon, HAY tedbirlerindeki geniş kapsamlı yaklaşımın ancak öç alma değil, demokratik yönetiminin korunmasını amacını güttüğü takdirde haklı görülebileceği uyarısını yapmıştır (§ 281; bkz. Venedik Komisyonunun Nihai Görüşü, § 33).

Yukarıdaki mülahazaları gözönüne alan Mahkemenin, bahse konu müdahalelerinin meşru bir amaç güttüğü hususunda şüpheleri bulunmaktadır. Bununla birlikte, müdahalenin orantılılığına dair daha dikkat çekici meselelerin ortaya çıkması nedeniyle (bkz. *Chumak/Ukrayna*, B. No. 44529/09, 06 Mart 2018, § 48); uygulanan tedbirlerin meşru bir amaç güttüğü varsayımı üzerinden demokratik bir toplumda gereklilik meselesinin incelemesine geçilecektir (§ 282).

Bir müdahalenin demokratik bir toplumda gerekli olduğunun kabul edilebilmesi için zorunlu bir toplumsal ihtiyaca karşılık gelmesi ve özellikle izlenen meşru amaçla orantılı olması gerekmektedir. Başlangıçtaki gereklilik değerlendirmesi ulusal makamlara ait olmakla birlikte; müdahale için belirtilen gerekçelerin ilgili ve yeterli olup olmadığına yönelik nihai incelemeyi Mahkeme yapacaktır (§ 283; bkz. *Chapman/Birleşik Krallık* [BD], B. No. 27238/95, § 90, AİHM 2001-I).

İlk Üç Başvuran Bakımından

Mahkeme, görev süresi demokrasiye, hukuk devletine ve insan haklarına saygı bakımından olumsuz gelişmelerle damgalanmış olan önceki cumhurbaşkanı yönetimi altında görev yaptıkları için ilk üç başvuranın memuriyetten çıkarılmış olduklarını kaydetmiştir (§ 285).

Yanukovych yönetiminin, demokrasiye saygı, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına ilişkin olumsuz birçok gelişmenin simgesi olduğu ve hükümetinin demokrasi dışı görüldüğü, geniş kapsamlı sistematik yolsuzluğa karıştığı hususlarında bir anlaşmazlık yoktur (§ 285). Mahkeme dolayısıyla, bu dönemin ardından kamu hizmetinde, böyle gelişmelerle şahsen bağlantılı bireylere yönelik adımları da kapsayan bazı değişiklik ve reformların kural olarak haklı kılındığını değerlendirmektedir (§ 286).

Cevaplanması gereken soru ise yerine getirdikleri muayyen görevlerini dikkate almaksızın ve yalnızca Yanukovych'nin yönetimi döneminde görece olarak yüksek seviyeli konumlarda bulunmalarına dayanılarak başvuranlara kısıtlayıcı tedbirleri uygularken; davalı devletin, takdir payını aşp aşmadığıdır (§ 287).

AİHM, Komünizm sonrası arındırma işlemi bağlamında, demokrasi dışı yönetimlerden çıkmış olan Sözleşmeciler Devletlerin bu rejimlerin mirasıyla nasıl baş edecekleri hususunda geniş bir takdir payına sahip bulunduğuna karar vermişti (§ 288; bkz., içeriğinde daha fazla atıflarla, *Anchev/Bulgaristan* (k.k.), yukarıda anılan, § 102). Kararın 285. paragrafında belirtilen şartlar dolayısıyla, mevcut davada da ulusal makamların benzer bir takdir payının tanınması gerektiği değerlendirilmiştir (§ 289).

AİHM bununla birlikte, baskıcı rejimlerden demokrasiye geçişi ve baskıcı güvenlik güçlerinin (iddia edilen) işbirlikçilerini kapsayan davalarda bile, yalnızca sonradan demokrasi dışı değerlendirilen bir hükümet yönetimi altında görevlerini sürdürdüklerinden dolayı devlet memurlarına uygulanan böylesine geniş kapsamlı kısıtlayıcı tedbirlerle karşılaşmadığının altını çizmiştir (§ 290).

O davalarda dahi, yeterli bireyselleştirme olmaksızın basit bir yüzeysel işbirliğinden dolayı arındırma tedbirleri uygulandığında; AİHS'in çeşitli hükümlerinin ihlal edildiğine karar vermiştir (§ 291, ilgili içtihat için bkz., ikisi de yukarıda anılan, *Adamsons/Letonya*, § 116; *Sõro/Estonya*, §§ 60-64).

Genel olarak zorunlu kılınan böyle bir bireyselleştirme (AİHM içtihatları için bkz. *Zickus/Litvanya*, B. No. 26652/02, 07 Nisan 2009, § 33; tümü yukarıda anılan, *Adamsons/Letonya*, § 125; *Sõro/Estonya*, §§ 60 ve 61; *Turek/ Slovakya*, § 115; ya da daha genel olarak bkz. AKPM Kararı, § 12; Venedik Komisyonunun Ara Görüşü, § 104 (c); BM

İnsan Hakları Yüksek Komiserliğinin Çatışma Sonrası Ülkelerdeki Güvenlik Soruşturmaları İçin Faaliyet Planı Hakkındaki Yayını), her bir bireyin durumunda her zaman zaruri değildir ve yasama düzeyinde de gerçekleştirilebilir. Ancak, böyle bir yaklaşımın tercih edilmesi için güçlü gerekçelerin sunulması gerekmektedir (bkz. *Anchev/Bulgaristan* (k.k.), yukarıda anılan, §§ 109-111). Bu bakımdan, yasal çerçevenin parlamento ve yargı denetiminin mahiyeti hassaten önemli bir etkindir (§ 292; bkz., gerekli uyarlamalarla, *Animal Defenders International/Birleşik Krallık* [BD], B. No. 48876/08, §§ 113-16, AİHM 2013 (alıntılar)).

Kişilerin davranışlarının bireysel değerlendirmesi olmaksızın kısıtlayıcı tedbir uygulanmasını içeren yasal bir çerçevenin uygunluğunun değerlendirilmesi açısından dikkate alınacak diğer hususlar, bahse konu tedbirin ağırlığı (bkz. *Anchev/Bulgaristan* (k.k.), yukarıda anılan, § 111) ile yasal çerçevenin, hitap ettiği zorunlu toplumsal ihtiyacı orantılı biçimde ele almak bakımından yeterince dar biçimde şekillendirilip şekillendirilmediğidir (bkz., 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi (serbest seçim hakkı) bağlamında, *Ždanoka/Letonya* [BD], B. No. 58278/00, §§ 22-28, 116-36, AİHM 2006-IV). Bununla birlikte, kısıtlayıcı bir tedbirin serbest seçim hakkına uygunluğu bakımından, Sözleşme'nin 8. ve 11. maddelerinin aksine olarak daha az düzeydeki bir bireyselleştirme yeterli görülebilmektedir (§ 293; bkz. *Ždanoka/Letonya* [BD], yukarıda anılan, § 115).

Somut başvuruda, HAY tedbirlerinin uygulanması başvuranların davranışlarının bireyselleştirilmiş herhangi bir değerlendirmesini içermemekteydi. Esasen, başvuranların demokratik yönetime, hukukun üstünlüğüne, ulusal güvenliğine, savunmaya veya insan haklarına zarar veren herhangi bir eylemde bulundukları asla iddia edilmemiştir. Sadece Yanukovych'nin Cumhurbaşkanlığı makamında bulunduğu dönemde görece olarak yüksek bazı memuriyetlerde bulunmaları nedeniyle, kanun hükmü uyarınca kamudan çıkartılmışlardır. Üçüncü başvuranın kusurlu davranışına ilişkin sonraki tarihli bir iddia, bu olguyu değiştirmemektedir (§ 294).

Yukarıda belirtildiği üzere, başvuranların maruz kaldıkları tedbirler çok kısıtlayıcı ve geniş kapsamlıydı. Bu itibarla, davranışlarının bireysel bir değerlendirmesi yapılmaksızın, anılan dönemde görevde kalmalarının devlet kurumunun demokratik ilkelerine bağlılıktan yoksun olduklarını veya yolsuzluğa bulaştıklarını yeterli biçimde kanıtladığı basit çıkarımına dayalı biçimde anılan tedbirlerin uygulanabileceklerini göstermek için gayet ikna edici gerekçeler gereklidir (§ 296).

Ancak Hükümet, HAY hakkındaki parlamento tartışmalarında, böyle gerekçelere dair herhangi bir parlamenter müzakereye işaret etmemiştir. Tam tersine, Yasa'nın 1. maddesi masumiyet karinesi ve bireysel sorumluluğu, arındırma işlemine yön vermesi beklenen ilkeler arasında saymaktadır. AİHM açısından bu durum, Yasa'nın beyan edilen amacı ile getirdiği kurallar arasındaki belirli bir uyum yokluğunu göstermektedir. Anayasa Mahkemesi, HAY'ın anayasallık incelemesini henüz tamamlamadığından; konuya ilişkin görüşlerinden AİHM istifade edememektedir (§ 297; karşılaştırma için bkz, ikisi de yukarıda anılan, *Animal Defenders International/Birleşik Krallık* [BD], §§ 13-33; *Anchev/Bulgaristan* (k.k.), § 110).

Mahkeme, yasal çerçevenin HAY'ın takip etmiş olması gereken zorunlu toplumsal ihtiyacı ele almak için yeterince dar biçimde şekillendirildiğine de ikna olmamıştır. Yasal çerçeve bu bağlamda, örneğin Polonya ve Letonya tarafından kabul edilen ve demokrasi karşıtı önceki yetkililerin faaliyetlerinde aktif rol oynayan kişilerle sınırlı olarak uygulananlardan (bkz., ikisi de yukarıda anılan, *Matyjek/Polonya*, §§ 27-29; *Ždanoka/Letonya* [BD], §§ 57 ve 126) belirgin şekilde daha kapsamlı ve geniştir (§ 298).

İkinci ve üçüncü başvuranların durumlarının ortaya koyduğu gibi HAY tedbirleri, yalnızca Yanukovych'nin göreve gelmesinden itibaren bir yılı içinde istifa etmedikleri gerekçesiyle; onun cumhurbaşkanı olmasından çok önce kamu hizmetine başlamış bir kamu görevlisine dahi uygulanabilmektedir (§ 299). Mahkeme, yeni bir devlet başkanının seçilmesini takiben, sadece kamu hizmetindeki konumlarında kaldıkları gerekçesiyle meslekten memurların böylesine ağırlıktaki kısıtlayıcı tedbirlere tabi tutulamayacaklarını değerlendirmektedir (§ 300).

HAY tedbirlerinin uygulanması bakımından ana ölçüt olarak belirlenen zamansal çerçeveye dair inandırıcı açıklama yoktur (bkz. Venedik Komisyonunun Nihai Görüşü, § 51). Hükümet Yasa'nın, tüm komünizm sonrası elitlerin neden olduğu olumsuz sonuçlara bir yanıt teşkil ettiğini ileri sürmekle birlikte; 1991 ilâ 2010 arasındaki dönem Yasa'nın kapsamı haricinde bırakılmıştır (§ 301).

Yasanın uygulanması için neden bir yıllık dönemin seçildiğine ilişkin de hiçbir açıklama yoktur. AİHM, birinci başvuranın, HAY'ı yasalaştıran Ukrayna Cumhurbaşkanı'nın Cumhurbaşkanı Yanukovych hükümetinde bakan olarak dokuz ay görev yaptığı iddiasını da kaydetmektedir. Hükümet, HAY'ın ana hedeflerinden birinin, kadroların gözle görülür yenilenmesi yoluyla devlet makamlarına olan kamu güveninin yeniden tesisi olduğuna vurgu

yapmıştır. Bu koşullar altında, öngörülen yenilenme amacının çok daha düşük önemdeki görevlilerin “arındırılmasıyla” nasıl elde edilebileceğini anlamak güçtür (§ 302).

Hükümet, yasayı desteklemek için yozlaşmış görevlilerin Yanukovych yönetimi altında kamu hizmetine yerleştirilmesi uygulaması, onun yetkilerini arttıran 2010 tarihli Anayasa Mahkemesi kararı ve EuroMaidan göstericilerinin siyasi saikli zulüm gördüğü gibi çeşitli görüşler dile getirmiştir. Ancak bu meselelerin, HAY’ın başvuranlara uygulanmasıyla hiçbir ilgisi yoktur; ayrıca, onlar ile bu olumsuz gelişmeler arasında hiçbir bağlantı gösterilmemiştir. Üçüncü başvuran bakımından, EuroMaidan göstericilerine yapılan zulüm bağlamında bir tespitte bulunulmuş ise de; bu husus, bağımsız bir denetime tabi tutulmamıştı, çok muğlak terimlerle ifade edilmişti ve başvuranın bu olaydaki kişisel rolüne dair az bir detay sağlamamaktaydı. Belirtilen tespit her hâlükârda, başvuranın ihracından sonra yapıldığından; HAY tedbirinin uygulanmasında belirleyici değildi (§§ 303-305).

Hükümet, Donetsk ve Lugansk Bölgelerindeki olağanüstü hal nedeniyle HAY’ın daha bireyselleştirilmiş şekilde uygulanmasının mümkün olmadığını öne sürmüştür. Bununla birlikte, belirli Sözleşme hükümlerinin olağanüstü hal zamanında askıya alınmasına izin veren 15. madde uyarınca Ukrayna’nın yaptığı bildirimde HAY’dan bahsedilmemektedir (§ 306; bkz. *Khlebiuk/Ukrayna*, B. No. 2945/16, 25 Temmuz 2017, § 22).

Mahkeme, Ukrayna’da o sıradaki durumun farkında olmakla birlikte; HAY’a olan ihtiyacın aciliyeti iddiası, başvuranların memuriyetten şartlı veya geçici olarak değil; 10 yıl boyunca yasaklanmalarıyla tezat oluşturmaktadır. Bazı personel değişikliklerinin pekâlâ aciliyet arz ettiği farz edilse dahi; bu durumun, her bir bireyin rolünün detaylı biçimde gözden geçirilmesini ve bu gözden geçirme temelinde kısıtlayıcı tedbirlerinin zaman içinde muhtemel kaldırılmasını engelleyecek derecede, böylesine uzun bir süre istikrarsız olmayı sürdüreceğine dair hiçbir emare bulunmamaktadır (§ 307).

Son olarak, başvuranlar görevden alınmış ve bu karara ilişkin bilgi bu kararların mahkemelerce denetlenmesinden bile önce kamuya açılmıştır. Sonradan başvuranlara açılan yol da aşırı gecikmeyle işlemişti ve yargılamalar sonuç itibarıyla şu ana kadar, kamu görevinden ve belirli kamu hizmetlerinden 10 yıllık dışlama sürecinin neredeyse yarısı kadar sürmüştür (§ 308).

Dördüncü Başvuran Bakımından

Dördüncü başvuran, arındırma beyannamesini dört gün geç verdiği gerekçesiyle görevden alınmıştı (§ 310). Başvuran bildirimini zamanında yapsaydı, yine de HAY tedbirlerine maruz

kalıp kalmayacağı belirsizdir. Vergi hizmetindeki görevi 2010 ilâ 2014 arasında devam ettiğinden, bunun böyle olacağı anlaşılmaktadır. Bütün başvurular kapsayan Hükümet görüşleri, ilk üçü gibi dördüncü başvuranın da Cumhurbaşkanı Yanukovych hükümetiyle ilişkili bir görevli olduğunun değerlendirdiğine ve HAY'ın bundan dolayı ona uygulandığına işaret etmektedir. Diğer bir ifadeyle, bildirim zamanında yapsaydı bile, sonuç onun için muhtemelen aynısı olacaktı (§ 311).

Bu itibarla, başvuranın kamudan çıkarılmasının ve diğer HAY tedbirlerine tabi tutulmasının, önceki Cumhurbaşkanı Yanukovych yönetimiyle işbirliğine dayalı uygulanmış olduğu gözüyle bakılacaksa; ilk üç başvuran için ortaya konan mülahazalar o zaman, dördüncü başvuran için de geçerlidir (§ 312). Geç bildirim nedeniyle çıkarılmış ise; başvuranın ihmalinin önemsiz niteliği gözönüne alındığında, böylesine ciddi bir tedbirin nasıl orantılı görülebildiği anlaşılamamaktadır. Ne ulusal mahkemeler ne de Hükümet bunu herhangi bir şekilde açıklamıştır. Bildirim süresinin dolduğu dönemde hasta olması nedeniyle, başvuranın durumu hususiyet arz etmektedir. Gecikmesinin ve hastaneden çıkışının ertesi günü bildirim yapmasının herhangi bir soruna yol açtığına dair hiçbir savunma getirilmemiştir (§ 313).

Ayrıca söz konusu beyannamenin amacı, HAY tedbirlerinin ona uygulanıp uygulanmayacağına yönelikti. Başvuranın geçmişinde, bildirimle ortaya çıkartılabilecek bilinmeyen herhangi bir olgu yoktur. Dolayısıyla mevcut olaydaki bildirimde bulunma zorunluluğu, böyle bir yükümlülüğün evvelki baskıcı rejimlerin güvenlik güçleriyle gizli işbirliği gibi potansiyel olarak gizlenmiş olguları ortaya çıkarmayı hedeflediği durumlardan farklıdır (§ 314; Polonya arındırma sistemi bağlamında bkz. *Matyiek/Polonya* (yukarıda anılan), *Bobek/ Polonya* (B. No. 68761/01, 17 Temmuz 2007) ve *Luboch/ Polonya* (B. No. 37469/05, 15 Ocak 2008) kararları).

Mahkeme bu nedenlerle, böylesine teknik bir beyanın yapılmasındaki önemsiz bir gecikme için böylesi bir kısıtlayıcı tedbirin uygulanmasının demokratik bir toplumda nasıl gerekli görülebileceğini anlayamamaktadır (§ 315).

Beşinci Başvuran Bakımından

Orantılık değerlendirmesi açısından, Komünizm sonrası arındırma tedbirlerinin kabul edilmesi ve uygulanmasının zamanlamasının kilit faktör teşkil ettiği hatırlatılmıştır (§ 316).

AİHM, , bir kişinin baskıcı yapılara dâhil olduğu iddiası ile onlara yönelik arındırma tedbirleri arasındaki büyük zaman aralığının bulunduğu diğer devletler hakkındaki davalarda AİHS'in

ihlal edildiğine karar verdiğini kaydetmiştir (§§ 317 ve 318; bkz., ikisi de yukarıda anılan, *Adamsons/Letonya*, §§ 116 ve 129; *Ivanovski/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti*, § 185).

1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edilmediğine karar verilen *Ždanoka/Letonya* [BD] kararında dahi, erkenden sonlandırmak amacıyla, Letonya Parlamentosunun eski Komünist Parti üyeleri hakkındaki yasal kısıtlamaları sürekli denetim altında tutması gerektiği belirtilmişti (§ 319; bkz. anılan karar, § 135).

Somut olayda arındırma tedbirleri, Ukrayna'nın demokrasiye geçişinden 23 yıl sonra kabul edilmiş ve uygulanmıştır. Dahası, iddia edilen bir KGB ajanını değil; partideki faaliyetlerinin herhangi bir insan hakları ihlalleri ya da belirli demokrasi karşıtı eylemlerle ilişkili olduğuna yönelik bir emarenin yokluğunda, Ukrayna Komünist Partisi'nin bir görevlisini hedef almıştır. Yukarıdaki mülahazalar doğrultusunda, onların tarafındaki belirli herhangi bir hatalı davranışın yokluğunda ve uzun bir zaman diliminin ardından, böylesi kısıtlayıcı tedbirlerin eski Komünist Parti'de görevlerde bulunmuş kişilere uygulanması, çok güçlü gerekçelendirmeye ihtiyaç duymaktadır (§ 320).

Mahkeme, 1991 öncesinde Komünist Parti'deki belli konumlarda bulunan kişilere yönelik arındırmayı haklı kılacak inandırıcı gerekçeleri Ukrayna makamlarının sunamadığını tespit etmiştir (bkz. Venedik Komisyonunun Nihai Görüşü, § 69). Hükümet görüşleri ve mahkeme kararları, bu husus hakkında neredeyse suskundur (§ 321).

Arındırma tedbirinin orantısızlığı, beşinci başvuranın durumunda özellikle belirgindi. Tarımda çalışan yerel bir görevli olan başvuranın, yeni kurulan demokratik rejim için ihtimal dâhilinde tehdit oluşturduğuna dair ciddi hiçbir iddia getirilememiş ve yetkililer başvuranın haklarına karşı tam bir umursamazlık sergilemiştir (§ 322).

Sonuç

Sonuç itibarıyla, beş başvuranın tümünün haklarına yönelik müdahalenin demokratik bir toplumda gerekli olduğu ortaya konulamamıştır ve dolayısıyla başvuruların 8. madde altındaki hakları ihlali edilmiştir (§§ 323 ve 324).

IV – ADİL TAZMİN

Mahkeme, manevi zararlara ilişkin olarak her bir başvurana 5.000 avro (EUR) ödenmesine hükmetmiştir (§ 335). Masraf ve harcamalara ilişkin olarak, birinci başvurana 1.500 EUR ve aynı avukat tarafından temsil edilen diğer başvuruların her birine 300'er EUR vermiştir.